

УДК 821.161.2.09

Л. І. Бадєєва

ПЛУГАТАР МИКОЛА ДУКИН

У статті «Плугатар Микола Дукин» розглядається творчість письменника-реаліста Миколи Дукина (1905-1943), автора оповідань і нарисів про українське село 20-30-х років ХХ століття. Зарахований владою до громадян «другого сорту», М.Дукин зберіг оптимістичне сприйняття світу, ясне розуміння менталітету сільського люду, соціальних умов його життя. У творах письменника реалізм забарвлюється симпатією до своїх героїв, гумором в зображенні українського села. Розвиток перспективного новеліста загальмувала політизація літературного життя в УРСР і ували репресії.

Ключові слова: село, література, оповідання, нариси, реалізм, гумор.

В статье «Плугатарь Николай Дукин» рассматривается творчество писателя-реалиста Николая Дукина (1905-1943), автора рассказов и очерков об украинском селе 20-30-х годов ХХ столетия. Причисленный властью к гражданам «второго сорта», Н.Дукин сохранил оптимистическое воспри-

яття мира, ясное понимание менталитета сельских жителей, социальных условий их жизни. В произведениях писателя реализм сочетается с симпатией к своим героям, юмором в изображении украинского села. Развитие перспективного новелиста затруднила политизация литературной жизни в УССР и оборвали репрессии.

Ключевые слова: село, литература, рассказы, очерки, реализм, юмор.

The article "Ploughman Mykola Dukyn" deals with the creative work of the writer-realist Mykola Dukyn (1905-1943), the author of the short stories and sketches about the Ukrainian village of the 20-30's years of the XX century. Reckoned by the authorities among the citizens of the "second sort", Mykola Dukyn kept optimistical perception of the world, clear understanding of the mentality of the villagers, social conditions of their lives. In the works of the writer realism is combined with the sympathy to his characters and with the humor in depicting of the Ukrainian village. Politicization of the literary life in the URSR and the repressions hampered and broke off the development of the perspective short-story writer respectively.

Key words: village, literature, short stories, sketches, realism, humor.

Постановка проблеми. Хай вибачать знавці творчості Сергія Пилипенка, що одним із його псевдонімів характеризую іншого харківського письменника 20-30-х років ХХ століття — Миколу Дукина. По-перше, М. Дукин належав до створеної Пилипенком спілки «Плуг». По-друге, саме Пилипенко був його літературним «хрещеним батьком». По-третє, М. Дукин був сільським письменником і сільську працю знав з особистого досвіду.

Аналіз актуальних досліджень. Життєву долю і творчість М. Дукина, жорстоко оборвану репресіями, допомагає відтворити книга його доньки Наталії Дукиної. У книзі Н. Дукиної поєднує спогади з публікацією документального матеріалу, окремих батьківських творів і перекладів, матеріалів сфабрикованої проти нього «політичної» справи [2]. Цінність праці Н. Дукиної визнана у літературознавстві [6, с. 107]. Проте останньою роботою про творчість М. Дукина залишається критична стаття С. Плачинди «Нев'янучий пучечок матіоли», надрукована у часописі «Вітчизна» півстоліття тому [9]. Гуманістичні риси оповідань М. Дукина побіжно згадуються у передмові професора К. Балабухи до книги Н. Дукиної [2, с. 4-5].

Новітні ж публікації обмежуються переліком творчого доробку письменника і зосереджують увагу на трагічному фіналі життя М. Дукина — смерті в ув'язненні несправедливо засудженої людини [3].

Метою статті є розгляд літературної діяльності письменника — активного учасника об'єднання «Плуг», редактора часописів «Плуг» і «Критика», автора публіцистичних нарисів.

Виклад основного матеріалу. Микола Дукин народився 21 грудня 1905 року в заможній родині. «Дитинство батька було щасливе. Люблячі батьки, певний достаток, привілля лісів та луків навколо Балаклії,» — так зображує обставини дитинства М. Дукина його донька [2, с. 52]. Але Н. Дукина раніше писала про батькове дитинство інакше: «Народився в родині дрібного крамаря, який не дуже забезпечував достатком своїх дітей» [1, с. 273]. Фото будинку родини Дукиних (с. Балаклія, вул. Муканова, 71), яке

зображує двоповерхову кам'яницю, дає змогу прийняти версію про заможне життя родини у 1905-1919рр. [2, с. 326]. Громадянська війна обернулася для сім'ї Дукиних катастрофою: від тифу померли батько М. Дукина Володимир Дукин та старший брат Сергій. Будинок з магазином, складським приміщенням, земельна власність (ліс і луки) були відібрані, мовою Балаклівської сільради «націоналізовані». На згадку про сімейну власність 14-річному Миколі залишилось соціальне тавро: «син кулака» [2, с. 54].

Таким чином, у доросле життя М. Дукин вступив сиротою і громадянином «другого сорту». До війни він навчався у комерційній школі, у 1920р. вступає навчатись до педагогічного технікуму, прилучається до роботи згасаючої в радянських умовах «Просвіти», пише свій перший літературний твір-оповідання «Пасинки степу». У 1924 році нове життєве випробування — виключення з комсомолу за те, що утаїв своє «кулацьке походження». Після закінчення технікуму того ж року М. Дукин вчителює чотири роки у сільських школах Ізюмщини [2, с. 57]. «Мій шкільний корабель весело ріже сонні води навчального плану 1925-1926 року», — писав він матері у листі [2, с. 57].

У літературному ж плані час від 1923 до 1926 років — період учнівства М. Дукина. Навіть ліпше з оповідань «Пасинки степу» позначене рисами фрагментарності та ескізності. Але це була загальна вада української новелістики 1920-х років: кожен прозаїк вважав, що куці речення, уривчасті монологи та загадкові три крапки після кожного слова можуть створити у творі майже епічну схвильованість [9, с. 203].

1925-1928 рр. у творах М. Дукина безроздільно панує шкільна тема. Школі і школярам присвячені «Матіола», «Артемова артіль», «Світлка», нарис «Без протоптаних стежок». Про ставлення письменника до школярів красномовно свідчать такі слова: «Наука, яка раніше перепадала селянській дитині, мов яблуко, вкрадене у чужім саду, тепер розкрила перед нею свої залляті світлом двері» [2, с. 59]. В оповіданнях «Матіола» і «Артемова артіль» письменник за допомогою гнучкої композиції і вдалого сюжету розкриває внутрішній світ своїх

героїв [9, с. 203]. Правда, обидва оповідання все ж зберігають слабкості літератури для селян: повільний розвиток сюжету, детальний, якщо не сказати, кінематографічний опис побутових сцен. Позитивні, симпатичні автору герої, скажімо, Артем Бовт із «Артемової артілі» обов'язково фізично красиві, їх супротивники, наприклад, «гладкі хуторяни» з того ж твору обов'язково мають фізичні вади [1, с. 96, 102].

Забагато й оціюючих суджень, як з вуст героїв оповідань, так і автора. Це наближає оповідання до жанру публіцистики. Подібна близькість є типовою для української літератури 1920-х років. Творчість М. Дукина розвивалася у річці суспільно-літературних ідеалів спілки селянських письменників «Плуг» — реалістичне відображення життя пореволюційного українського села, просвітницька робота безпосередньо серед селян [2, с. 63]. З 1929 по 1932 рр. М. Дукин поєднує особисту творчість з роботою відповідального секретаря часопису «Плуг», який був органом спілки селянських письменників. Працювати в часописі Дукин був запрошений С. Пилипенком [6, с. 175]. Завантаженість роботою у часописі залишала письменнику небагато часу для власної творчості. Можливо, тому оповіданням М. Дукина початку 1930-х рр. притаманний певний схематизм. Обов'язковими посталями оповідань стають «класові вороги», «куркуль», наприклад Убийвовк із «Юхима Бурлая»: «вісім центнерів ярї вигребли в Убийвовка з погребіци. Та він, цей Убийвовк пальцем не ворухнув, щоб ту пшеницю посіяти, прополоти, скосити, вчасно впорати» [1, с. 179]. Натомість творчим успіхом письменника стало оповідання «Мінезота №23». На перший погляд сюжет оповідання — протидія прибічників застарілих методів господарювання на землі здобуткам агрономії. Але цей «виробничий конфлікт» поглиблюється родинним конфліктом діда Ворона та його сина. Синові, «молодому Ворону», вдається залагодити непорозуміння, вберігши запальних прихильників «прогресу» і батька від безпосереднього зіткнення. «Ідїть, тату, додому,- якомога м'якше промовив син,- я вам тут сам подоплою» [1, с. 139]. Поступливість і розумність Ворона-молодшого дисонує з загальним настроєм селян: «Хоч під суд усі підемо, а хоч наша згори!» [1, с. 139]. На думку С. Плачинди, в оповіданні «Мінезота №23» з великою художньою пристрасстю показано пробудження почуття колективізму і людської гідності [9, с. 203]. Розвиток літературного таланту М. Дукина помітний у використанні гумору і сарказму. І в ранніх творах письменника щедро розсіпані елементи гумору і сатири. Але у новелах «Не ті часи» (1929), «Виряджали козаченька» (1930), «Останній запорожець» з'являється нова характерна ознака: комедійна фабула, комедійний сюжет. Наскрізь саркастична історія про те, як куркуль Монька «вростав у соціалізм» [9, с. 204]. Химерний веселий сюжет має новела «Останній запорожець». Письменник дотепно зображує історію «героя» — триколісного трактора «Запорожець». У

міцний сюжетний вузол зав'язаний відгомін історії українського села межі 20-30-х рр. ХХ ст.: створення колгоспів і МТС, стосунки між комуністами і селянами — одноосібниками. Симпатію читача викликає «приятель мій Гаврюша», селянин-наймит, який усіма засобами намагається зберегти «життя» «залізного коневі». Гаврюша рятує трактор під час пожежі. «Ця пригода ще дужче прив'язала його до трактора, врятованого ціною свого життя Гаврюша полюбив глибокою, ніжною й товариською любов'ю» [1, с. 257]. Власне, ставлення Гаврюші до машини — це перенесення на «механічне диво» ставлення селянина до домашньої худоби, яка ділить з ним усі світлі й чорні дні.

Кінь Чонгар (оповідання «Смерть» (1933 р.) також ділив з людьми селянську працю. Але опікувався ним не доброзичливий трудівник на кшталт Гаврюші, а жорстокий, стомлений від безпросвітнього життя хурщик. Підсумок — Чонгар гине від жорстокого поводження [1, с. 205-206]. Трагедія Чонгара зображена письменником реалістично, але фінал оповідання трохи псує гіперболічна Чонгарова передсмертна подорож до конюшні [1, с. 205-206]. Втім, у цьому фіналі можна вбачати віру письменника у неминучість розплати людей за їх вчинки.

Показовим є потяг М. Дукина до циклізації новел. У цій рисі можна бачити бажання письменника до створення епічних полотен, повістей і романів. Підготовкою М. Дукина до освоєння нових форм літературних творів, мабуть, були переклади романів «Пушкін» Тинянова, «Разін Степан» Чапигіна, «Що робити?» Чернишевського.

У 1932-1934 рр. М. Дукин працює у часописі «Критика». Перехід М. Дукина на редакційну роботу в часописі став наслідком розмежування у спілці «Плуг». У 1932-1933 рр. проти С. Пилипенка була проведена пропагандистська звинувачувальна кампанія. Він був звинувачений у «правому уклоні» — захисті класових інтересів сільської буржуазії. З метою збереження спілки С. Пилипенко надрукував у харківській пресі лист-каяття. Розмежування у «Плузі» призвело до створення у межах спілки літературної групи «Трактор», до якої увійшли Гавриленко, Дорошко, Солодченко, Сторчак, Холош, Шик, Дукин [2, с. 97].

Журнал «Критика» належав до літературознавчої періодики, яка поєднувала вульгарно-марксистське розуміння літератури з категоричністю класових суджень і цькуванням письменників [8, с. 201]. До редакційної колегії журналу входили В. Д. Коряк, І. Ю. Кулик, І. К. Микитенко, Г. Ф. Овчаров, В. Й. Сушино-Хоменко, Ф. П. Таран, А. А. Хвиля, С. Б. Щупак [4.1932. №1-2]. Пізніше у редакційній колегії сталися незначні зміни [4.1933. №11-12]. Про стиль літературної критики у часописі свідчать, зокрема, назви статей: «Дрібно - буржуазний соціалізм Івана Франка» [4.1932. №4. с. 36-60], «Розтрощити наклеп на мову і стиль Леніна» [4.1932. №6. с. 62-70], «Куркульсько-контрреволюційна

мораль Пилипенкових байок» [4.1932. №11-12. с. 62-74]. Варто відзначити, що М. Дукин подібних статей не писав і за роки існування журналу «Критика» надрукував у ньому одну рецензію у розділі «Бібліографія» — на твір Д. Гуменної [4.1932. №4. с. 76]. У 1935 р. він залишив роботу в журналі. Останні роки перед арештом М. Дукин продовжує писати оповідання і нариси, перекладає з російської мови кілька творів, серед них «Як гартувалася сталь» Миколи Островського. Можливо, новим етапом його творчості могли стати нариси з життя оживаючого після голодомору українського села. Але розвиток творчості назавжди обірвали арешт, ув'язнення, смерть.

Після реабілітації М. Дукина у листопаді 1957 р. були створені умови для нових видань його творів. У видавництві «Радянський письменник» вийшла збірка оповідань «Матиола» (1960 р.). Видавництво «Веселка» двічі, у 1966 і 1970 рр. друкувало оповідання письменника для дітей. Зусиллями Н. Дукиної на честь 75-річчя з дня народження письменника часопис «Харків» опублікував його переклади поезій М. Лермонтова і О. Пушкіна [5;10].

Висновки з даного дослідження. В оповіданнях «Мінозета № 23», «Смерть», «Останній запорожець» зрілий авторський почерк: поєднання реалістичного зображення селянського життя, з гумором та іронією. М. Дукин мав надії на створення великих літературних форм — повістей та романів. Він міг розвинути у нових нарисах хист до публіцистики. Але сфабриковане звинувачення у буржуазному націоналізмі зробило неможливою подальшу літературну працю. Гірко, але залишається констатувати: творчість М. Дукина — літературний факт, а не явище. У силу життєвих обставин М. Дукин не мав змоги

реалізувати свої здібності. З плином часу його оповідання набувають рис нарисів, що підтверджує життєвість створених письменником образів селян, сільських дітлахів та їх учителів, хуторян і колоспників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дукин М. Матиола. Оповідання / Микола Дукин. — К.: Рад. письменник, 1960. —282 с.
2. Дукина Н. На добрий спомин...: Повість про батька / Наталка Дукина. —Х.: Березіль, 2002. —592 с.
3. З порога смерті...Письменники України — жертви сталінських репресій [авт. кол.: Л. С. Бойко, В. С. Брюховецький, І. В. Зуб та ін.; упоряд. О. Г. Мусієнко]. —К.: Рад. письменник, 1991. — с.175-177.
4. Критика: Журнал-місячник марксоленінської критики. —1932. —№1-12.
5. Лермонтов М. Ю. Поезії / М. Ю. Лермонтов; [Переклад М. Дукина] // Прапор. — 1980. — №12. — с.137.
6. Літературна Харківщина: Довідник. [За заг. редакцією М. Ф. Гетьманця]. —[2-е вид., випр. і доп.] — Х.: Майдан, 2007. —с. 107.
7. Наєнко М. К. Жовтневі крила новелістики / Михайло Кузьмович Наєнко. —К.: Вища школа, 1980. —166 с.
8. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства: Підручник. —[2-ге вид., змін. й допов.] — К.: Академія, 2001. —360 с.
9. Плачинда С. Нев'янучий пучечок матіоли / Сергій Плачинда // Вітчизна. —1961. —№4. — с.202-205.
10. Пушкін О. С. Поезії / О. С. Пушкін ; [Переклад М. Дукина] // Прапор. —1980. — №12. — с. 137.